

De geheimen van Amsterdam

DE VERBORGENHEDEN VAN AMSTERDAM.

I.

De Hongaarsche Dokter.

Het was een onstuimige November-avond; de regen viel kletterend op de met slijk bedekte straten der hoofdstad ncer, en de wind bewoog de weinige straatlantarens, die slechts eene flauwe en als het ware geheimzinnige schemering op de hooge, donkere gebouwen van de Wijde steeg wierpen, eene steeg, zóó nauw en eng, dat slechts twee menschen deze niet dan met groote moeite naast elkander kunnen doorgaan.

De huizen hadden een somber aanzien en waren zóó bouwvallig, dat de meeste gevels door zware houten balken, die een rustpunt in den muur der woningen aan den overkant vonden, gestut werden om het omvallen te beletten. Aldus rustten de huizen van de eene zijde der steeg tegen die van de andere, zoodat, wanneer een der huizen van de Wijde steeg omviel, zulks den val van dat aan de overzijde onmiddellijk ten gevolge zou hebben.

In een dier woningen, op de bovenste verdieping, zat eene vrouw in den bloei der jaren, met een ziekelijk voorkomen. Op haar gelaat hadden smart en zielelijden diepe voren gegroefd. Voor haar stond een borduurraam, waarop eenig

werk gespannen was, en de tafel was met eene menigte fleschjes en doosjes beladen.

Een man, met een breed geranden hoed op het hoofd en een wijden blauwen mantel omgeslagen, stond naast de zieke, die met bevende vingers eenig geld op de tafel neertelde.

»Ziet ge, dokter, zeven en een halve gulden; ge zijt mij nooit lastig gevallen, en daarom heb ik alles gedaan wat ik kon om dit geld bij elkaander te krijgen, en nog blijf ik u een gedeelte schuldig! Doch hietmee zult ge nog wel eenigen tijd geduld willen hebben.»

»O ja,» zei de Hongaarsche dokter, »gaarne! De geneesmiddelen, welke ik u heb toegediend, zijn duur, en die, welke ge nog gebruiken mocht, om uw vorige krachten te herkriften, zijn nog veel kostbaarder.» Hij haalde van onder zijn mantel een kistje te voorschijn, ontsloot het en nam er een fleschje uit. — »Deze druppels moet ge niet witten wijn gebruiken, zij zullen u versterken; ik heb bij u niets dan de zwakheid te overwinnen, en zooals ik reeds zeide, de versterkende geneesmiddelen zijn duur!»

De zieke slaakte een zucht.

»Ik zeg dat niet, omdat ik een hoogen prijs voor mijne geneesmiddelen maken wil; ik weet, dat ge eene weduwe zijt, die met moeite in het onderhoud van

DE GEHEIMEN VAN AMSTERDAM

Welke boeken mag je kinderen laten lezen? Dat was rond 1850 een vraag die veel ouders en andere opvoeders bezighield en waaraan in die tijd dan ook veelvuldig aandacht werd geschonken. De schrijvende dominee Cornelis Eliza van Koetsveld (1807-1893) behandelde de kwestie op zijn eigen manier in een van zijn 'zedelijke novellen'. In zijn verhaal Het Gasthuis maakt een jongen een rondgang door een ziekenhuis onder begeleiding van een arts, die hem wil laten zien welke ziektes er zoal bestaan. De rondleiding dient een pedagogisch doel, vandaar dat hij vooral een blik mag werpen op ziektegevallen die een gevolg zijn van eigen schuld (dikke bult!). Zo krijgt hij een dronkaard te zien die ten onder gaat aan een delirium tremens en een waanzinnige die 'slachtoffer van den hoogmoed' is geworden. Er is in het ziekenhuis ook een heel bijzonder ziektegeval: een vrouw – een freule notabene – die diep in het ongeluk is gestort door haar lectuur. Zij was verliefd geraakt op een personeelslid van haar ouderlijk huis, 'een jeugdig bediende van een knap voorkomen' en had zich door hem laten schaken. Daarna liep het mis met haar. De dokter legt uit hoe het zover kon komen.

Het lezen van overdrevene romans had haar, van nature reeds zoo gevoelig hart, geheel vertederd. Zij werd ten volle, wat men sentimenteel noemt, en dweeptte inzonderheid met de gelijkheid der menschen, zoodat zij van haren adelstand niet dan met verachting, en van den eenvoud der arme hutbewoners steeds met geestdrift en ingenomenheid sprak.

Het is allemaal heel erg wat de jongen te zien krijgt, maar het ellendigste moet nog volgen. De dokter bereidt hem erop voor:

Nu, daar gij de ruime wereld intreedt, moet gij die waarheid geheel en al, in hare naaktheid en afschuwelijkheid, leeren kennen.

Ze betreden een speciale afdeling, waar mannen en vrouwen 'zorgvuldig worden afgezonderd', omdat ze aan een geslachtsziekte lijden, 'de vreeselijke ziekte die (...) op de uitspattingen der ontucht volgt'. Pas op, zegt de dokter tegen de jongen, dat jou zo iets niet overkomt.

En wanneer losbandige makkers of eigene driften u op den drempel van het paleis van den Wellust brengen, denk aan des zelfs donkere binnenkameren!.... Waak en bid, en Gods genade beware u.

Van Koetsveld vertelt dit verhaal, omdat hij met de opvoedkundige aanpak van de dokter volledig instemt. Zo'n opgroeiende jongen moet gewaarschuwd worden voor de gevaren die hem naar lichaam en ziel bedreigen. Kinderen van een bepaalde leeftijd moeten immers weet hebben van toestanden die hun in hun prille jaren onbekend waren. De levenskennis moet hun wel op een verantwoorde manier worden bijgebracht door de opvoeders zelf. Zo niet dan horen ze het wel van anderen, en hoe! Van Koetsveld:

Wel zou ik niet gaarne de onschuld en de blijmoedigheid der kindsche dagen, door akelige en onreine schrikbeelden, bezoedelen; maar even zeer acht ik het van aanbelang, de zonde vóór te wezen, en liever met eene vaderlijke hand aan te wijzen, wat toch weldra een valsche vriend onzen kinderen toonen zal, en dan in het bekoorlijk waas der verleiding getooid.

SCHILDERIJ IN EEN LIJST VAN MORALITEIT

Een realistische voorstelling van het leven met zijn fraaie en kwalijke kanten is volgens Van Koetsveld alleszins verantwoord en zelfs noodzakelijk. Zijn voorbeeld van de jongen en de arts laat zien, hoe hij zich dat voorstelt. Bij de beelden horen waarschuwendende woorden en aansporingen om het kwaad – de zonde! – te schuwen: een 'schilderij (...) in een lijst van moraliteit'.

Niet iedereen deelt de mening van Van Koetsveld. In het verhaal Het Gasthuis komt ook iemand aan het woord die er zo zijn twijfels over heeft. De jeugd, meent hij, zal de realistische verhalen genietend tot zich nemen, maar zich niet of nauwelijks om de morele lessen bekreunen.

Van waar, dat onze tegenwoordige jongelingschap, zoo overvoerd met menschenkennis, zoo vroeg door Sue en anderen in al de geheime schuilhoeken der zonde ingeleid zich voor die goede zorgen zoo ondankbaar toont? Zij neemt met wellust de schilderij, en werpt de lijst van moraliteit weg, waar in gij ze zoo netjes gesloten had.

Het standpunt van Van Koetsveld – en van de dokter – stemde overeen met de geest van de tijd. Veel collega-schrijvers van Van Koetsveld waren er inmiddels toe overgegaan het leven in zijn volheid tot uitdrukking te brengen, wat betekende dat ook de schaduwzijden van het leven belicht werden. De minste schroom legden daarbij de libertijnse 'vrijgeesten' aan de dag, waarvan het aantal onder de Nederlandse schrijvers van jaar tot jaar toenam.

Een van die 'vrijgeesten' was de radicale liberaal Johan de Vries (1819-1855), die door veel lezers werd gewaardeerd om de openhartigheid waarmee hij de werkelijkheid beschreef. Zijn roman De Verborgenheden van Amsterdam nam hen mee naar de grauwe achterbuurten, waar armoede, dronkenschap, wellust en misdaad welig tierden. Toch vond ook De Vries het nodig, zijn realistische verhalen geregeld te onderbreken en plaats in te ruimen voor een moraliserend woord. Een preek! – zouden wij zeggen.

In zijn roman *De Verborgenheden van Amsterdam* voert De Vries dronkelappen, boeven en wellustelingen ten tonele, maar steekt hij zijn mening over hun verdorven leefwijze niet onder stoelen of banken. ‘Dronkenschap’, zo voegt hij de lezer op het geeïgende moment toe, is

de wortel van het meeste kwaad (doordat ze) niet alleen het lichaam verwoest, ja doodt, maar ook de ziel verpest, het verstand benevelt, den mensch dikwijls tot het redeloze dier verlaagt – (het is) een kwaad (...) waartegen het een plicht is te velde te trekken, een dure plicht, dien het welzijn der maatschappij aan iedereen voorschrijft.

Maatschappelijk verantwoordelijkheidsgevoel probeert de schrijver bij voortduring op te wekken, maar daarnaast ook schuld- en zondebesef: ‘de vreze des Heren’. Want De Vries mag dan wel radicaal liberaal zijn, hij is er niet minder christen om, een vrijzinnig christen weliswaar, maar toch een christen. Bovendien richt hij zich tot een calvinistisch lezerspubliek.

DE VERBORGENHEDEN VAN AMSTERDAM

De genoemde roman van Johan de Vries is een boek vol verwickelingen en avonturen, boeiend genoeg voor een liefhebber van romantische verhalen, maar minder sprankelend en minder spannend dan *Les Mystères de Paris* van Eugène Sue (1804-1857), waaraan De Vries overigens heel wat heeft ontleend.

In *De Verborgenheden van Amsterdam* maken we allereerst kennis met Frank en Clara, de kinderen van een arme weduwe die vanwege haar stijlvolle leefwijze ‘de prinses’ wordt genoemd. De kinderen worden, tengevolge van een snode misdaad, al op zeer jeugdige leeftijd ouderloos. Ze komen terecht op een primitieve ‘kostschool’, waar ze vriendschap sluiten met Adolf (‘Zwarte Dolf’). Ook deze jongen heeft een trieste levensgeschiedenis achter de rug. Hij weet niets anders over zijn vroegste verleden dan dat hij een aantal jaren in het huis van een ‘tante’ verbleef; de tijd daarvoor is volledig in duisternis gehuld.

Belangrijk in het verhaal is verder de weduwe Mathilda, baronesse van Ransbergen. Zij heeft in haar jonge jaren een scharrel gehad met de baron Gustaaf van Hunter en daaraan veel droeve herinneringen en een kind overgehouden. Dat buitenechtelijk kind werd indertijd aan de zorgen van Van Hunter toevertrouwd, maar die heeft er weinig werk van gemaakt. Het kind is sedert jaren spoorloos.

Mathilda raakt bevriend met de kolonel Van Bergen. Die man vervult in het verhaal de rol van de edelmoedige beschermer die het opneemt voor de zwakken in de samenleving. Zijn verleden is echter niet smetteloos. Hij heette oorspronkelijk August van Reijnsenburg, maar om aan een schuldeiser te kunnen ontkomen veranderde hij zijn naam en bracht hij vele jaren in Nederlands-Indië door, als militair. In zijn studententijd bezocht hij wel eens een bordeel en maakte daarbij kennis met het hoertje ‘mooie Mina’. Over die jeugdzonde ligt echter een sluier, want de ‘mooie Mina’ van toen is nu de deftige en rijke mevrouw De Raad geworden.

Schuldeiser van Van Bergen en de gezworen vijand van velen is de commissionair in effecten en geldschietter Adam Smith, die naar buiten treedt onder de naam van Remmers en Comp. Bij de burgerij heeft hij een goede naam, want daar gaat hij door voor een rechtschapen en zeer godsdienstig

man, hoewel hij in werkelijkheid een geniepige uitzuiger, dief, moordenaar en wellusteling is. Smith, die volgens de schrijver slechts door 'één drijfveer (...) het geld bewogen wordt, blijkt na kantooruren ook in iets anders behagen te kunnen scheppen. Hij is vaste klant in een bordeel, waar hij zijn wellustige zinnen heeft gezet op een nieuweling in het vak, de beeldschone... Clara. De nog onschuldige Clara weet zich door gillen de geilaard van het lijf te houden. Zij is echter niet de enige waar Smith het op gemunt heeft. Een zielig slachtoffer van hem is Nancy Horst, die vaker op zijn kantoor verschijnt om geld voor haar vader te lenen. Door Smith wordt ze altijd 's avonds ontvangen, in een zwoel sfeertje en met een fles wijn! Die wijn geeft de doorslag, want daardoor verliest Nancy haar wilskracht en bezwijmt ze in de armen van haar verleider.

En toen werd het stil. Men hoorde alleen het hevig zwoegen.... het zacht gefluister van Adam Smith en.... toen Nancy het kantoor van den commissionair verliet, was zij in het bezit van het benodigde geld.... Maar tot welk een prijs had zij het verkregen?!!

De invloed van den wijn was geweken; na verloop van korten tijd was zij geheel tot hare bewustheid teruggekomen en Nancy, de gevallen Nancy, huiverde bij de gedachte aan hetgeen zij gedaan had en weende over hare zonde.

De walgelijke Smith heeft zijn werkterrein in de wereld van de burgerij. Op een lager maatschappelijk niveau opereert een misdadigersbende van harde jongens die door diefstal, moord en doodslag de Amsterdamse wereld onveilig maken. Hun leider is de éénogige Vader Bram, die een verborgen leven leidt maar, als het nodig is, temidden van zijn handlangers opduikt. Dat gebeurt dan altijd in 'Het Moriaantje', een gore kroeg waar David Ram en zijn ontaarde zoon Jim de scepter zwaaien.

HAPPY ENDING

De Vries' verhaal over misdaad, oplichting, dronkenschap en hoerderij loopt gelukkig goed af. Het kwade wordt gestraft en het goede beloond. Het zwerfkind Dolf blijkt Eduard te heten en de vermiste zoon van Mathilda te zijn. Clara, op wie Dolf/Eduard inmiddels verliefd is geworden, kan in alle eer en deugd met hem trouwen. Zij blijkt, evenals haar broer Frank uiteraard, van keurige komaf te zijn en Dolf verkrijgt de status van wettig kind, toebehorend aan Mathilda en haar nieuwe echtgenoot kolonel Van Bergen. De edelmoedige Van Bergen heeft daartoe een kunstgreep toegepast en de wereld voorgespiegeld dat hij in het verre verleden van Mathilda's voorechtelijk kind de verwekker was. Dat kan nu zonder bezwaar worden volgehouden, want de eigenlijke vader, baron Van Hunter, is inmiddels om het leven gekomen in een gevecht met zijn misdadige kornuiten.

Met David en Jim loopt het heel slecht af. Ze worden gearresteerd en ter dood veroordeeld. Tot voldoening van de lezers misschien, maar niet met de volledige instemming van de schrijver, want die heeft tegen de doodstraf principiële bezwaren. Hij moet niets hebben van executies, gerechtelijke moorden, die in het niet-verlichte verleden als volksvermaak golden, als 'eene geliefkoosde uitspanning'.

Daar werden de ramen opengeschoven, dan nam men daarvoor plaats om van daar zijn evenmensch, zijn natuurgenoot, gerechtelijk te zien vermoorden om met een duivelachtige bedaardheid elke sparteling, elke gelaatsverandering gade te slaan van den ongelukkige, die daar werd ter dood gebracht.

Kolonel Van Bergen treedt zelf ook als bestraffer op, zij het op een heel andere manier. Hij neemt de ongrijpbare Adam Smith voor zijn rekening. Die duitendief wordt door hem financieel tot op het hemd uitgekleeft en het beschikbaar gekomen vermogen gaat naar mensen die er meer recht op hebben.

De enige die de dans ontspringt is de maffialeider Vader Bram, die met zijn geld weet te ontkomen en in Engeland verder leeft als een gedistingeerd gentleman.

SUE NAGEVOLGD

Voordat Johan de Vries de eerste pennenstreken voor zijn roman *De Verborgenheden van Amsterdam* op papier zette, had hij *Les Mystères de Paris* van Eugène Sue gelezen. Dat Franse boek was hier in Nederland razendsnel populair geworden, vooral nadat een Nederlandse vertaling ervan verschenen was onder de titel: *De Verborgenheden van Parijs*. Sue bracht De Vries op een idee. Juister uitgedrukt: De Vries werd door Sue ‘aangespoord en met lust bezield’ om een soortgelijk werk over Amsterdam te gaan schrijven.

In het studieboek *Nederlandse Literatuur, een geschiedenis* (1993), dat een groot aantal artikelen bevat van diverse auteurs, bespreekt Bernt Luger de schrijver Johan de Vries en zijn werk. Luger is erin geslaagd nog een oude druk van *De Verborgenheden van Parijs* op de kop te tikken, die kennelijk door talloze handen is gegaan.

Het beduimelde exemplaar in mijn bezit, – aldus Luger – afkomstig uit de Leidse leesbibliotheek van de gebroeders Van der Hoek aan de Breestraat is herhaaldelijk overgebonden en toont uitleenstempels tot 1922 toe.

Dat stukgelezen boek, dat de belangstelling van de lezers lange tijd gaande heeft weten te houden, stelt Luger in staat, uitvoerig op de verhouding Sue-De Vries in te gaan. Hij komt tot de conclusie:

thematiek en verhaalstructuur bestempelen *De Verborgenheden van Amsterdam* tot een ‘naa ’s lands gelegenheid verduitschte’ versie van *Les Mystères de Paris*.

Dat er een verband bestond tussen het Franse en het Nederlandse werk werd door De Vries niet verdonkeremaand, integendeel, hij wees zelf op dat verband en gebruikte het als aanbeveling. Dat deed hij in een prospectus dat diende om zijn eigen boek aan te kondigen. Luger heeft op een of andere manier ook op dat prospectus de hand weten te leggen en citeert er uitvoerig uit.

Onder de talrijke voortbrengselen der Fransche letterkunde in de laatste jaren verdient ongetwijfeld *Les Mystères de Paris* de eereplaats. Zelden, of liever nimmer, is er een werk geschreven, dat door de geheele beschaafde wereld met meer geestdrift ontvangen is dan dit. Ook hier wekte de lezing van dit voortreffelijk werk de diepste bewondering en de grootste geestdrift voor den menschkundigen Schrijver, die met zulk een onnavolgbaar talent de uitgestrekte wereldstad, tot in derzelver geheimste schuilhoeken voor aller oogen wist bloot te leggen. – Met ingespanssen oplettendheid over het gelezene nadenkende, ontstond bij ons de vraag, of niet ook in onze vaderstad zich veel bevond, wat den opmerkzamen waarnemer rijke stof voor een belangrijk werk aanbood; wij beantwoordden ons deze vraag toestemmend en vonden ons van dag tot dag meer aangespoord en met lust bezielde tot het aanwenden onzer geringe krachten, om den sluier op te heffen, die in de hoofdstad van ons vaderland, het magtige Amsterdam, nog zooveel bedekt.

DE ROODHARIGE KINDERBEULEN ZADOK EN COUPE-EN-DEUX

In het derde deel van *Les Mystères de Paris* heeft Sue een uitvoerige vertelling ingelast, die in dit verband van belang is. Het is een verhaal over kindermishandeling, waar een zekere Pique-Vinagre zijn toehoorders, medegevangenen, op onthaalt. De gevangenisboeven hangen op een kluitje om de verteller heen en luisteren met kinderlijke aandacht en toenemende verontwaardiging naar zijn relaas over het kleine, magere jongetje Gringalet en de genadeloze kinderbeul Coupe-en-deux.

Gringalet is een van de vele zwerfkinderen die bij Coupe-en-deux inwonen en dagelijks door hem met een hele menagerie van veelsoortige dieren de stad in worden gestuurd om geld te verdienen. Coupe-en-deux is een bruut met rood haar. Van hem wordt verteld, dat hij ooit een zwerfkind met één klap doormidden heeft geslagen met een hakbijl. Gringalet die met zijn dier, een schildpad, geen spectaculaire kunsten kan vertonen en daardoor weinig geld binnenbrengt, wordt door Coupe-en-deux beestachtig mishandeld. Als het allemaal niets oplevert, besluit de beul een eind aan het leven van de jongen te maken. Hij wil hem laten vermoorden door de gedresseerde aap Gargousse. Coupe-en-deux bindt Gringalet vast op een stoel en doet de aap nadrukkelijk voor, hoe hij met een scheermes Gringalets keel moet afsnijden. De aap heeft het goed begrepen en doet zijn werk feilloos, echter niet bij Gringalet, maar bij Coupe-en-deux zelf.

Dit verhaal komt in verwante vorm ook voor in *De Verborgenheden van Amsterdam*. In dat boek vertelt het zwerfkind Dolf aan zijn vrienden Clara en Frank wat hij allemaal heeft beleefd, toen hij een tijdlang in dienst was bij de roodharige straatartiest Zadok. Ook die Zadok is een kinderbeul die jongens onderdak verleent en hen dagelijks de straat op stuurt om geld te verdienen. Zij moeten circuskunsten vertonen, die Zadok hun met harde hand bijbrengt. Dolf, die niet al te inschikkelijk is, moet het altijd weer ontgelden. Hij wordt geboeid en in zijn handen wordt een brandende kaars vastgesnoerd, die na verloop van tijd de vingers en de handpalmen begint te schroeien. Nog gruwelijker kwellingen blijven Dolf bespaard, want hij wordt bevrijd door een van zijn makkers.

Zadok is niet de enige romanfiguur in *De Verborgenheden van Amsterdam* die zijn bestaan aan Sue te danken heeft. Clara is ook heel wat verschuldigd aan haar Franse model Fleur de Marie, die in de achterbuurt haar schoonheid en in het bordeel haar maagdelijk voorkomen wist te behouden. De

grote beschermer Van Bergen heeft heel veel trekken gemeen met Monsieur Rodolphe, al is een groot-hertog wel even wat anders dan een kolonel. De Vries heeft talloze verhaalelementen aan Sue ontleend. Bijzonder frappant is de overeenkomst tussen de Amsterdamse commissionair in effecten Adam Smith en de Parijse notaris Jacques Ferrand. Ferrand heeft, net zoals Smith, de reputatie van een vroom en rechtschapen man te zijn, hoewel hij voor geen enkele misdaad terugdeinst. Niet minder duidelijk vinden de kroegbaas David Ram en zijn zoon Jim hun evenbeeld in de Franse caféhouder Bras-Rouge en zijn zoon Tortillard.

Hoewel Johan de Vries talrijke verhaalelementen en motieven bij Sue pikte, beschouwde hij zijn Amsterdamse roman als een oorspronkelijk boek. In zekere zin had hij daarin gelijk. Hij imiteerde Sue wel, maar leverde niet zonder meer een eenvoudige navertelling. De Vries wist aan zijn *Verborgenheden* iets eigens en Hollands te geven, dat voor zijn lezers herkenbaar moet zijn geweest. Ik kan me heel goed voorstellen, dat veel ouderen en jongeren zijn spannende verhaal met plezier hebben gelezen.

JOHAN DE VRIES

De schrijver Johan de Vries werd in 1819 geboren. Als kleine jongen verloor hij zijn moeder. Zijn vader, die beroepsmilitair was, had blijkbaar geen tijd en gelegenheid om voor zijn zoon te zorgen. Johan groeide op in het huis en onder de hoede van zijn grootouders. Toen hij wat ouder was, werd hij naar een kostschool gestuurd, waar hij een ‘bedenklijke reputatie verwierf’ (?), maar waar hij het toch zover bracht, dat hij zijn opleiding kon voortzetten aan de universiteit van Leiden. Daar begon hij aan de studie theologie, die hij evenwel niet tot een goed einde wist te brengen. ‘De losbol’ Johan de Vries zakte voor zijn proponentsexamen en werd daardoor geen predikant. Of hij er lang om getreurd heeft, is zeer de vraag.

Na Leiden werd Amsterdam zijn woonplaats, waar hij een baantje vond bij een zekere Dupont, eigenaar van het ‘Salon des Variétés’. Zijn taak schijnt daar bestaan te hebben in het overschrijven van toneelrollen. Dat kopiïstenwerk zal hem weinig voldoening hebben geschonken, want hij hield er al gauw mee op. Hij kon zijn tijd beter gebruiken voor het meer creatieve schrijfwerk, dat duidelijker aansloot bij zijn talenten en waarschijnlijk ook meer geld opleverde.

In nog geen twintig jaar schreef De Vries 39 boeken die 56 banden besloegen. Daarbij gaf hij zijn eigen ‘journaal’ Hydra uit en werkte hij mee aan het tijdschrift Asmodée. Wat hij allemaal geschreven heeft, is moeilijk te achterhalen, maar een paar titels heeft mijn speurwerk toch opgeleverd.

1838	<i>Eduard Westburg of de aanslag der zonen van Oldenbarneveld</i> - historische roman
1843 of 1844	<i>De Verborgenheden van Amsterdam</i>
1846	<i>Na het studentenleven</i> - schetsen, aangediend als een vervolg op het <i>Studentenleven</i> (1844) van Klikspaan (J. Kneppelhout)

- 1849/50   Jonge heeren
 - beschrijving van 'brave, vrolijke, arme, rijke, gevallene, bekeerde, geleerde, verwijfde, diplomatieke, gewetenloze enz.' jongheeren
- 18..(?)   Schetsen en fragmenten vóór en achter de toonbank
 met o.a. de schets Octavius Kwarto, bibliotheekhouder.

DE VERBORGENHEID VAN JOHAN DE VRIES

Schrijven over het leven en het werk van Johan de Vries is niet eenvoudig. De Vries was in zijn tijd populair bij het lezerspubliek, maar weinig gezien bij de toonaangevende literatoren. Een blad als *De Gids* keurde hem nooit een bespreking waardig en de geschiedschrijvende letterkundigen oordeelden niet gunstiger over hem. De Vries was immers maar een veelschrijver 'voor de minder kieskeurige lezer'!

Bernt Luger, die in het boek *Nederlandse Literatuur, een geschiedenis* (1993) een tamelijk lang artikel aan hem wijdt, wijst erop, dat hij de eerste is die voor De Vries een plaats inruimt in een werk over literatuurgeschiedenis. Luger:

De literatuurgeschiedenis die de lezer thans in handen houdt, is de eerste die ruimte aan deze bij zijn leven succesvolle en veelgelezen schrijver gunt.

Voorzover ik het heb kunnen nagaan, is deze constatering juist. Toch was het niet het artikel van Luger dat mij op de schrijver Johan de Vries attendeerde, maar een boekje van Marita Mathijssen. In *Het literaire leven in de negentiende eeuw* (1987) citeert deze letterkundige een levendig stukje proza, afkomstig uit een boek van J. de Vries. Het is een fragment uit de schets Octavius Kwarto. Kwarto, die eigenaar is van een volksbibliotheek, staat dagelijks klanten te woord die allemaal, oud of jong, hun eigenaardigheden hebben en hun speciale voorkeuren te kennen geven. Een van die klanten is een aardig meisje, dat verzot is op boeken die juist niet zo aardig zijn.

Welke zotte vragen worden al soms niet voor eene toonbank gedaan! Het leeslustige personeel, dat bij den houder eener leesbibliotheek verschijnt om zich à raison van 5 of 10 centen per week van boeken te voorzien, is even zoo afwisselend in zijnen smaak, als het kameleon in zijne kleur. Dan vrolijk, dan ernstig, dan zwaarmoedig, dan dartel gestemd, wil het altijd boeken hebben, die in overeenstemming zijn met zijne gemoedsgesteldheid. De verliefden willen romans en gedichten.

Sentimenteel, blijven zij bij Feith en Lafontaine; dartel, willen zij Paul de Kock of Pigault Le Brun; vrolijk of ernstig, willen zij een boek om te lagchen of een om te weenen.

'Hebt u ook de Geheimenissen van Udolpho, of wel de Italiaan, of de Biechtstoel der zwarte Boetelingen van Radcliffe, of eenige andere ijsselijke geschiedenis, maar ze moet wel ijsselijk, razend, erg akelig zijn,' vroeg eens eene lieve meid, die luchtig den winkel kwam binnenstappen aan Octavius.

'Zijt gij dan zoo groot liefhebster om ijsselijke geschiedenissen te lezen?' vroeg de houder der bibliotheek.

'Jongen, ja, Mijnheer, maar het moet zeer afgrijselijk zijn.'

‘Dan zal ik u de Twee Lijken geven van Frédéric Soulié.’

‘Komt daar veel in van moorden en branden?’

‘O ja, het boek is er vol van; van het opgraven van lijken, ophangen en radbraken, zoo ijselijk als maar ooit in de verbeelding van een’ mensch is kunnen opkomen.’

‘En komt er ook van spoken in?’

‘Neen, van spoken niet, voor zooveel ik mij herinner; maar des te meer van levende monsters.’

‘Geeft u me dat boek dan maar, Mijnheer.’

‘Ja, maar ge moet het spoedig uitlezen, juffrouw, want het wordt druk gevraagd; indien ik vele van dergelijke soort van boeken had, dan werd ik spoedig rijk.’

‘Waarom maken ze dan niet meer van die mooie boeken?’

‘Ja, de schrijvers moesten zich meer daar op toelagen, dat zou ons geld in den zak brengen en hun geene windeijeren leggen.’

Het meisje verdween met het werk van Soulié.

Het lezen van dit verrassende stukje beschrijvingskunst gaf mij aanleiding om naar de schrijver ervan op zoek te gaan. Dat bleek al meteen een stuk moeilijker dan ik had gedacht. Handboeken bleken over hem te zwijgen als het graf en ik zou waarschijnlijk geen stap verder zijn gekomen, als niet een minder bekend boekwerkje mij op weg had geholpen. Het Letterkundig Woordenboek van K. ter Laan (tweede druk 1952) leverde mij de eerste gegevens, waaronder de titel van *De Verborgenheden van Amsterdam*.

TRiest EINDE

Johan de Vries stierf in 1855, zesendertig jaar oud en al een gebroken man. Zijn laatste levensjaren waren heel moeilijk. Dat kwam voornamelijk doordat zijn politieke activiteiten en schulden hem in de problemen brachten. Voor het eerst gebeurde dat in het jaar 1848. Dat was het jaar van Thorbeckes grondwetsherziening, van politieke strijd en woelingen. Johan de Vries raakte erbij betrokken, doordat zijn naam – terecht of ten onrechte – ermee in verband werd gebracht.

In maart van dat jaar werden in Amsterdam stroobiljetten verspreid en hier en daar aangeplakt, die de arbeiders opriepen voor een bijeenkomst op de Dam.

De algemeene klacht der werkzaamheden is groot. Alle ambachts- en werklieden die hierin eenig belang hebben, worden verzocht den vrijdag 24 dezer, des middags ten 12 ure te begeven op Den Dam, ten einde aldaar zich mannen bevinden, die hunne belangen zullen behartigen, en alzoo middelen zullen beramen om in dit algemeen belang hun lot te verbeteren.

Uit: *Onze vaderlandse geschiedenis* door K. Jansma en M. Schroor, Leeuwarden 1987

Op 25 maart, de dag na de bijeenkomst, las de schrijver Jacob van Lennep in zijn krant een verslag van de gebeurtenissen die de dag tevoren in de stad hadden plaatsgevonden. Na het lezen van dat verslag schreef hij een brief aan zijn vriend professor Van Assen, die zo begint:

Amst. 25 maart 1848

Waarde Vriend!

Ik wilde my gisteren juist zetten tot de beantwoording van uw vriendelijke letteren, toen hier het glazenmakersoproertjen begon, waarvan gy de détails zeer juist in de Haarlemmer Courant kunt lezen. Het is het werk geweest van den mislukten Proponent en Romanschrijver J. de Vries (...) onlangs gecondemneerd wegens laster, die briefjens had laten drukken en den dag te voren aanplakken, waarbij al wie geen werk had op den Dam genoodigd werd. Vandaar hebben eenige straatjongens, voorafgegaan door eenige Hydrioten (aldus geheeten naar Hydra, het journaal van genoemden De Vries) zich in 't rond verspreid, en in ettelijke slechte huizen de glazen ingeslagen, daarna zich naar de Keizersgracht begeven, en passant een paar zilversmids geplunderd, en toen huis aan huis de glazen ingesmeten, tot aan de Leydsche straat, welke zy zijn ingetrokken. Op de Heerengracht hebben zy voorts by den Burgemeester en eenige anderen hetzelfde gedaan: waarop zy gestuit werden.

Uit: Het leven van Mr. Jacob van Lennep door Dr. M.F. van Lennep

Het is maar de vraag of Johan de Vries de schrijver van het slecht geschreven briefje is geweest. Hijzelf ontkende het in ieder geval ten stelligste, zoals we eveneens uit een brief van Jacob van Lennep vernemen. Op 28 maart, drie dagen later, schreef Van Lennep daarover:

J. de Vries heeft in de Hydra van gisteren onder afschuwelijke zelfvervloeking en by eede gezworen, geen deel gehad te hebben aan de bewegingen van Vrijdag jl, (Uit: Het leven van Mr. Jacob van Lennep)

De Vries was waarschijnlijk niet de schrijver van het briefje, want als hij dat wel was geweest, zou de tekst ervan heel wat beter zijn uitgevallen. Schrijven kon de man als de beste. Maar wat Van Lennep verder over De Vries mededeelt, namelijk dat hij 'gecondemneerd' (veroordeeld) was 'wegens laster', kan heel goed op waarheid berusten. De Vries had een scherpe pen, zo scherp zelfs, dat hij zich in 1853 de gevangenis in schreef. Hij werd toen veroordeeld tot drie jaar hechtenis vanwege majesteitsschennis. In het blad Asmodée had hij een stukje geschreven dat hevig de spot dreef met koning Willem III en met minister Van Hall. De Vries wist te ontkomen naar België, maar in dat land raakte hij ook in de problemen en uiteindelijk in de gevangenis. Hij werd daar ingesloten en 'gegijzeld' vanwege zijn schulden. Korte tijd later stierf hij in het Burgerlijk Gast Huis van Antwerpen.